

سعادت از دیدگاه قرآن

عباس آقچایی * _ دانشجوی رشته جغرافیای طبیعی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا

چکیده:

عُنْوَانُ صَحِيفَةِ الْمُؤْمِنِ حُسْنُ خُلُقِهِ

سرلوحه کتاب سعادت بشر ملکات پاک و سجایای اخلاقی اوست ۱.

درباره سعادت اظهار نظرهای فراوانی صورت گرفته است اما هیچیک از این نظرات مطلق و از همه جهات قابل استناد و استفاده نیست زیرا تعریف ها و شاخصه هایی که عموماً مطرح می شود زائیده افکار ، تجربیات و مطالعات متفکرین و دانشمندان و روانشناسی است که علم و تجربه آنها محدود به علوم طبیعی و مادی (و متکی به معیارهای شخصی و سلیقه ای) است ۲.

در مقاله ای که بصورت تحقیق کتابخانه ای می باشد سعی شده موضوع سعادت و خوشبختی جوان و راههای رسیدن به آن با ذات وجود انسان و جهان را آفریده و دارای علم و شناخت مطلق می باشد می توان ادعا کرد که این بررسی و استفاده از آیات استمداد از آیات نورانی قرآن کریم مورد بررسی قرار گیرد . از آنجا که انسان مخلوق خداوند تبارک و تعالی است و خالق یکتا تمامی نازل شده از سوی خدا جامع ترین و واقعی ترین مفاهیم و ارزیابی ها را در موضوع سعادت به همراه خواهد داشت .

و اجرای دستورات قرآن متضمن سعادت فردی و اجتماعی ، دنیوی و اخروی می باشد .

مقدمه:

طرز زندگی هر انسان مولود طرز تفکر است . از این روی میان طرز زندگی و تفکر ارتباط و تناسب بسیار است . دانش اساس سعادت هر انسانی است و انسان نادان را از سعادت بهره ای نیست . دانش به آموزش نیاز دارد و آموزش بی آموزگار نشاید . نخست آموزگار خدای جهان آفرین است . حقیقت هر دانشی از اوست ، چنانکه هستی هر موجودی از بخشش اوست . خداوند برای آموزش بشر دو آموزه قرار داده و بدان واسطه تعلیم معارف و علوم کرده است ، عقل و وحی ۳
منبع عظیم و مهم وحی الهی قرآن کریم می باشد که هرگاه عقل بشر در استخدام دلش در آید ، عقل را راهنمایی و یاری می نماید و از اسارت نجات می دهد .

۱- حدیث تربیت (مجموعه چهار جلدی) ص ۱۳

۲- راز خوشبختی (دکتر محمد پیستونی) ص ۶

۳- اسلام زاین برگرزیده ، علیرضا مسجد جامعی ، ص ۹

در قرآن به تفاوت‌های زندگی مردم دین دار و بی دین در دنیا و آخرت اشاره شده است و دین یکی از جنبه های مهم زندگی انسان به شمار می آید و وجه تمایز انسان از حیوان این است که می تواند بر اساس دین به تعمق بپردازد .

انسان در دنیای مادی کنونی به شدت نیازمند دین است ، زیرا وی نمی تواند از طریق لذایذ دنیوی که هیچ پایانی در آن نیست به سعادت نایل شود .
وحی اسلامی در بردارنده همه جنبه های زندگی انسان است و برنامه های خود را به گونه ای تنظیم کرده که پرداختن به احکام آن سعادت دنیا و آخرت را در پی آورد .

اسلام و قرآن مجید

اسلام دینی است که بر تسلیم بودن در مقابل مشیت خداوند واحد یا الله و قبول وحدانیت او استوار است
دین اسلام ، دین را صرفاً بخشی از زندگی نمی داند ، بلکه همانا تمامی زندگی می داند و اسلام در واقع چیزی نیست جز زندگی کردن با خواست و مشیت الله برای حصول به صلح و سلام در دنیا و سعادت و فلاح در آخرت.

قرآن مجید واقعیت مرکزی و مقدس اسلام است . معانی ، الفاظ ، اصوات و حروفی که با آن کلمات این کتاب نوشته شده و بالاخره کالبد این کتاب که حاوی این کلمات و حروف است همه و همه از نظر مسلمین مقدس است و قرآن صرفاً صورت بازنگاشته انسانی کلمه الله نیست . برخلاف بسیاری دیگر از کتب مقدس که بس کهن اند و نحوه جمع آوری و تدوین آنها معلوم نیست ، قرآن کاملاً در دیدرس تاریخی ما نازل شده است .
کل قرآن انسان را به محضر خداوند فرا می خواند . این متن مقدس نه تنها منبع و مایه هدایت برای زندگی در این دنیا است ، بلکه پیوسته انسان را به اصل به آغاز هستی ، یعنی خداوند نیز فرا می خواند .

قرآن در آن واحد هم متضمن آموزه تعالی خداوند است وهم دربردارنده آموزه قرب یا درونی بودن خداوند ، یعنی این اصل که خداوند بسیار به انسان نزدیک است و زندگی ما را به صمیمی ترین یا درونی ترین طرق هدایت می کند ، آنچنان که حتی از خود ما نیز به ما نزدیکتر است.۴
بنابراین اسلام و قرآن راه توسعه و تکامل و رسیدن به سعادت را برای تمام جوامع و تمام افراد انسانی در نظر می گیرد و با برنامه های خود که در آن روح توحید و یکتاپرستی جاری است هم مصالح دنیوی و هم مصالح اخروی را تضمین می کند .

سعادت و دیدگاه قرآن درباره آن

در ارتباط با سعادت سئوالاتی مطرح می باشد که برخی از آنها به قرار زیرند :
سعادت چیست ؟ آیا سعادت انسان فقط در تأمین نیازهای اقتصادی و تمتع از رفاه مادی و لذتهای حیوانی است؟ و یا برای سعادت‌مند شدن چیزهای دیگری هم ضرورت دارد ؟ سرچشمه علوم واقعی که موجب پیشرفت و آگاهی از واقعیت باشد کجاست؟ و از چه کسانی باید فراگرفت ؟ و سعادت ابدی چگونه حاصل می شود؟
سعادت عبارت است از نیل به مطلوب و سعد نقیض نحس است و سعادت ضد شقاوت ۵.
سعادت را می توان به مفهوم خشنودی کامل و نفس از خیری است که به دست آورده است .
آراء فیلسوفان در ماهیت سعادت متفاوت است . بعضی گفته اند سعادت ارضای امیال و هوسهاست . افلاطون می گوید سعادت در پیروی انسان از فضایل است .
اندیشمندان مسلمان در آثار خود درباره سعادت چنین سخن گفته اند .

۴ - جوان مسلمان و دنیای متجدد ، سید حسن نصر ص ۲۰

۵ - فرهنگ و معارف اسلامی (ف - ی) ، تألیف دکتر سید جعفر سجای ص ۹۹۸

فارابی می گوید هنگامی که انسان بمرتبت کمال عقلانی رسید و عقل فعال اتصال یافت به مرتبت کمال سعادت خود رسیده است و آخرین مرحله مسیری عقلانی انسان نیل بدین مرتبت است .

اخوان الصفا می گویند سعادت دو نوع است : ۱- سعادت دنیوی ۲- سعادت اخروی

سعادت دنیوی یعنی هر موجودی در طولانی ترین زمان به بهترین حالات ممکن و تمام ترین نتایج باقی بماند و سعادت اخروی یعنی هر نفسی تا ابد به بهترین حالات خود باقی بماند . و سعادت ابدی در نظر فیلسوفان آن است که سعادت فرد کامل گردد و از رفاه و نعمتی که دارد خشنود باشد .
مفهوم سعادت از این حیث مورد توجه می باشد که با انسان ارتباط دارد و انسان نیز دارای قوه عاقله است و با این قوه می تواند لذتها و رنجها را با یکدیگر مقایسه کند و جوانب مختلف زندگی خود را در نظر بگیرد .

لذا به واسطه این قوه و تکمیل آن در ادیان و مذاهب طرح سعادت انسان مهتمتر شده است .

بعلاوه میان سعادت و لذت و شقاوت ارتباط و اختراق برقرار است ولی هیچ یک به معنای دیگری نیست . تفاوت لذت و سعادت در این است که سعادت حالتی خاص به انسان می دهد در حالی که لذت حالتی مشترک میان انسان و حیوان است .

نیز سعادت مشروط به آن است که تمامی میلهای نفس خشنود باشند و رضایت آنها از خیردست یافته باشند.

هرگاه سعادت به رضایت روحی و آرامش معنوی ارتقاء یابد به سعادت ابدی تبدیل خواهد شد . اما خوشبختی و بدبختی در لسان قرآن کریم تحت عنوان سعادت و شقاوت ، مطرح شده است که سعادت به معنی فراهم بودن اسباب نعمت و شقاوت به معنای فراهم بودن اسباب گرفتاری ، مجازات و بلاست .

که در سوره هود آیه شریفه ۱۰۵ خداوند احوال مردمان با چنین بیان می کند :

يَوْمَ يَأْتُ لَا تَكَلَّمُ وَ نَفْسٌ إِلَّا بِأُذُنِهِ فَيُهَيِّمُهُمْ وَ سَعِيدٌ :

آنگاه که روز قیامت فرا رسد هیچ کس جز به اجازه خدا سخن نمی گوید . گروهی از مردم در آن روز بدبختند و گروهی خوشبخت و در ادامه می گویند . اما آنها که شقاوتمند شدند در آتش اند و برای آنها زخیر و شحیق است جاودانه در آن خواهند ماند تا آسمانها و زمین بر پاست ، مگر آنچه پروردگار بخواهد که پروردگارت هر چه اراده کند انجام دهد . و در آیه بعد از افراد سعادت مند و بهشت و بخشی قطع نشدنی می گوید .

بررسی آیات قرآن و عوامل مربوط به سعادت .

« در قرآن معیارهای سعادت با لفظ فلاح ، سعادت ، نجات ، و طوبی بیان شده البته لفظ طولی یک بار بیان شده که در سوره رعه آیه ۲۹ می باشد »

« یک دانه در درون خاک مبارزه می کند و می تواند شکم زمین را بشکافد و بالا بیاید تا بگویم أَفْلَحَ و فَلَاحَ شده . فلاح هم به همان کشاورزی اطلاق می شود که زمینه رشد این بذر را فراهم می کند تا رستگار شود او از درون خاک سر در می آورد .
اگر ما انسانها نیز توانستیم از اسارت خاک رها شویم به فلاح رستگاری می رسیم .

آیاتی که در آن فلاح و اسعاده به معنای رستگاری و نیک بختی و سعادت آمده است به قرار زیر است : سوره بقره آیات ۱۸۹ و ۱۹۰ - سوره آل عمران آیات ۱۰۴ و ۱۳۰ و ۲۰۰ - سوره مائده آیات ۳۵ و ۹۰ و ۱۰۰ - سوره انعام آیات ۲۱ و ۱۳۵ - سوره اعراف آیات ۸ و ۶۹ و ۱۵۷ - سوره انفال آیه ۴۵ - سوره توبه آیه ۸۸ - سوره

یونس آیات ۱۷ - ۶۹ - ۷۷ - سوره یوسف آیه ۲۳ - سوره نخل آیه ۱۱۶ - سوره طه آیه ۶۹ - سوره حج آیه ۷۷ - سوره مؤمنون آیات ۱ و ۱۰۲ و ۱۱۷ - سوره نور آیات ۳۱ و ۵۱ - سوره قصص آیات ۳۷ و ۶۷ و ۸۲ - سوره روم آیه ۳۸ - سوره لقمن آیه ۵ - سوره مجادله آیه ۲۲ - سوره حشر آیه ۹ - سوره جمعه آیه ۱۰ - سوره تغابن آیه ۱۶ - سوره اعلی آیه ۱۴ - سوره شمس آیه ۹

نه تنها در این آیات بلکه در سراسر آیات قرآن کریم به نکاتی و عوامل مهمی در رسیدن به سعادت اشاره شده است که در مجموع با توجه به محتوای این کتاب مقدس می توان عوامل سعادت را به قرار زیر ذکر می کند .

عوامل اعتقادی

عوامل عبادی

عوامل خانوادگی

عوامل اجتماعی

عوامل اخلاقی

عوامل علمی

عوامل اقتصادی

عوامل نظامی

عوامل سعادت ۷

عواملی که در سعادت بشر دخالت دارند در یک مرتبه نیستند و هر یک حدود معینی دارند و در بعد روحی ، بدنی و خارجی در سعادت تأثیر دارند.

هر اندازه که عوامل سعادت بیشتر فراهم باشد سعادت کامل تر است که به برخی از این عوامل اشاره می شود .

عوامل اقتصادی : عوامل اقتصادی بیان شده در قرآن شامل اصول دین یعنی توحید ، نبوت ، امامت و معاد می باشد که از آنها بعنوان پایه های سعادت نامبرده

شده است

از توحید و ایمان به خداوند سبحان در آیاتی چون سوره بقره آیات ۸۲ و ۲۷۷ - سوره قمر آیات ۵۴ و ۵۵ سوره حج آیات ۱۴ و ۲۳ و ۵۰ و ۵۶ ، سوره آل عمران آیه

۵۷ - سوره نساء آیات ۵۷ و ۱۲۲ و ۱۷۵ - سوره کهف آیات ۳۰ و ۱۰۷ - سوره عنکبوت آیه ۵۸ و سوره روم آیه ۱۵ و - سخن به میان آمده و به شرح زندگی و

وظایف افراد با ایمان و سرانجام آنها اشاره شد که خداوند می فرماید قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ : همانا اهل ایمان به پیروزی و رستگاری رسیدند(مومنون آیه ۱)

پس اولین شرط سعادت ایمان و یقین به خداوند متعال است و اگر غیر از این باشد طبق آیه ۱۷ و ۷۷ یونس هیچ فلاح و رستگاری نخواهد بود .

نبوت، امامت و معاد نیز در سوره های اعراف آیات ۱۵۷ و ۸ - نور آیات ۵۱ و ۵۵ نیز اشاره شده اند. آری تا زمینه اعتقادی و فکری در یک جامعه وفرد وجود نداشته باشد نباید انتظار حرکت به سوی سعادت را داشت.

سوره بقره آیات ۳ تا ۵: الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ: آنکسانیکه بجهان غیب ایمان آورند و نماز بیای دارند و از هر چه روزیشان کردیم انفاق کنند و آنان که ایمان آرند به آنچه خدای تعالی بتو و برپیغمبران پیش از تو فرستاد و آنها خود بعالم آخرت یقین دارند آنان از لطف پروردگار خویش براه راستند و ۲ سوره مؤمنون آیه ۱ آنها به حقیقت رستگاران عالمند آری ایمان و تقوا طبق گواهی قرآن مجید هم موجب آبادی دنیا و هم آخرت است.

عوامل عبادی: توکل و تعبدت خدایی که از تمام نیازهای انسان آگاه است، خدایی که رحیم و مهربان است و قدرت حل هر مشکلی را دارد، باعث می شود که انسان مؤمن هرگز یأس و ناامیدی را به خود راه ندهد و در برابر حوادث سخت مقاوم باشد و از سوی دیگر امدادهای غیبی به یاری او می آید او را از شکست و ناتوانی رهایی می بخشد.

اعمالی چون عبادت خداوند سبحان، ذکر و یاد خداوند، قرائت قرآن، نماز، تهجد و شب زنده داری و روزه از عوامل عبادی مهم در راه رسیدن به سعادت می باشد که در قرآن در آیاتی چون سوره حج آیه ۷۷ - سوره رعد آیه ۲۸ و ۲۹ آمده است.

سوره لقمن آیه ۴ و ۵:

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

آنان که نماز بهامیدارند و زکات فقیران ادا می کنند و به عالم آخرت یقین دارند آنان هم از لطف پروردگار خویش براه راستند وهم آنان رستگاران عالمند. عوامل خانوادگی: خانواده یکی از ارکان مهم نظام اجتماعی می باشد که در کمال و سعادت انسان بسیار تأثیر دارد. عواطف انسانی به جهت لطافت، محتاج مراقبت و برخورداری از پشتوانه ای قابل اعتمادی باشد که این از وظایف اصلی خانواده است.

به جهت لطافت، محتاج مراقبت و برخورداری از پشتوانه ای قابل اعتمادی باشد که این از وظایف اصلی خانواده است.

مادران عقیف، نیکی به والدین، همسر صالح در روابط صحیح خانواده مواردی است که در آیات قرآن فراوان به آن اشاره شده است تا محیطی فراهم شود که با حفظ حریم ها فرد در خانواده و اجتماع به رشد و تعالی فرهنگی و انسانی برسد که مقصد نهایی حیات انسان است.

که در سوره هایی چون سوره نود آیه ۳۱ - سوره انعام آیه ۱۵۱ - سوره بنی اسرائیل ۲۳ تا ۲۵ - سوره عنکبوت آیه ۸ و ۹ - سوره لقمن آیه ۱۴ - سوره احقاف آیه ۱۵ به آنها اشاره شده است.

عوامل اجتماعی: در قرآن همنشینی با نیکان - ترحم بر مردم و مردم شناسی - مردم داری - عدالت و عزت بعنوان عوامل اجتماعی مطرح می باشد مانند سوره انفال آیه ۱ و یا سوره نساء آیه ۳۶ «در زمینه مسائل اجتماعی با کمی دقت روشن می شود عظمت و توانایی و قدرت و سربلندی یک ملت جز در سایه تفاهم و تعاون ممکن نیست اگر مشاجره ها، اختلافات کوچک اصلاح نشود، ریشه عداوت و دشمنی و تدریجاً به دل ها نفوذ می کند و یک ملت را به جمعی پراکنده مبدل می سازد. چنین جمعی آسیب پذیر، ضعیف و ناتوان است و در این اجتماع بسیاری از مسائل و اصول اسلام چون نماز و - به خطر می افتد و دستیابی به سعادت امری ممکن نخواهد بود ۱.

۱- تفسیر جوان جلد ۲

عوامل اخلاقی: در قرآن به نکات اخلاقی زیادی در رابطه با سعادت افراد و اجتماع اشاره شده است که سعی می شود برخی از این موارد و آیات بیان گردد.

قلب پاک و غلبه بر هوای نفس دو نکته ای است که در مورد آنها خداوند به خود قرآن قسم یاد کرده که رعایت آنها موجب سعادت می گردد مثل سوره شمس

آیه ۹: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا (قسم به این آیات) که هر کس که نفس خود را از گناه پاک سازد به یقین رستگار خواهد بود.

و یا در سوره اعلی آیه ۱۴ که می فرماید:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى:

حقا که فلاح و رستگاری یافت کسی که تزکیه نفس کرد و یا در سوره یوسف آیه ۲۳ که با بیان داستان پیامبران سرانجام تزکیه نفس را نشان می دهد. تقوا، ترس از خداوند سبحان و زهد و پارسایی، نیز در آیاتی چون سوره بقره آیه ۱۸۹ و یا سوره مائده آیه ۱۰۰ قُلْ لَا يَسْتَوِي الْجَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: بگو ای پیامبر هرگز مردم پاک و ناپاک یکسان نخواهند بود، هر چند در همان پلیدان شما را به شگفت آرند پس ای خردمندان از خدا بترسید (و از وصف پلیدان در زمره پاکان در آئید) باشد که رستگار شوید.

تواضع، اخلاص و سپاسگذاری نعمتها نیز در سوره حج آیه ۷۷ و یا سوره جمعه آیه ۱۰۹:

فَمَنْ تَقَلَّتْ مُوَاظِنَةُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ:

پس در آن روز هر آنکه اعمالش وزین (در عمل خلوص و توجهش به خدا بیشتر) است آنان رستگاراند.

قرآن برخی عوامل اخلاقی دیگر اشاره نمود بعنوان مثال در سوره رعد آیه ۲۹ به عمل صالح و سوره قصص آیات ۷۵ تا ۸۲ با تعریف سرگذشت گذشتگان عمل به سنن الهی را تذکر می دهد و یا در سوره مائد آیه ۹۰ ترک شهوت را بیان می کند که می گوید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ:

ای اهل ایمان شراب و قمار و بت پرستی و تیرگی گروهبندی (که رسمی بود در جاهلیت) همه اینها پلید و از عمل شیطان است و البته از آن دوری کنید تا رستگار شوید غلبه بر حسد و قناعت در سوره حشر آیه ۹ اشاره شد که می فرماید:

وَالَّذِينَ بَنَوْا دَارًا وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقْ شَحْحَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ:

وهم جماعت انصار که پیش (از هجرت) مهاجرین (در مکه به رسول ایمان آوردند) مدینه را خانه ایمان گردانید و مهاجرین را که بسوی آنها آمدند دوست می دارند. (از غنایم بنی نصیر که به آنها داده شده) در دل خود هیچ حاجتی (و حسد و بخلی) نسبت به آنها نمی یابند و هر چند به چیزی نیازمند باشند باز مهاجران را در آن چیز

آن چیز بر خویشتن مقدم می دارد و هر کس را از خوی بخل و حرص دنیا نگاهدارنده و آنان به حقیقت رستگاران عالمند.

راستگویی نیز در سوره انعام آیه ۲۱ و یا سوره نحل آیه ۱۱۶ آمده است که:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَ هَذَا حَرَامٌ لِنُفْرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الدُّضْنَ يَفْتَرْنَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يَفْعَلُونَ:

شما نباید از پیش خود به دروغ چیزی را حلال و چیزی را حرام کرده و به خدا نسبت دهید تا بر خدا دروغ بندید که آنان که بر خدای خود دروغ بستند هرگز روی رستگاری نخواهند دید.

در رابطه با صلحه رحم نیز در سوره روم آیه ۳۸ چنین آمده:

فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَشْكِينِ وَابْنِ ذَلِكِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ:

(ای رسول ما همه مومنان خصوصاً شخص تو) حقوق ارحام خویشان و مسکینان و در راه ماندگان را ادا کن که صلح رحم و احسان به فقراء برای آنان که مشتاق لقای خدا هستند بهترین کار است و هم اینان رستگاران عالمند .

استقامت و صبر همراه با نماز دو وسیله اساسی برای نیل به خوشبختی است که در قرآن بسیار توصیه شده است . سوره آل عمران آیه ۲۰۰:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَرَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ :

ای اهل ایمان در کار و دین صبور باشید و یکدیگر را به بردباری و پایداری سفارش کنید و مراقب کار دشمن بوده از خدا بترسید ، باشد که پیروز و رستگار شوید .

یا در سوره بقره آیه ۱۵۳ خداوند می فرماید

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ :

ای افراد با ایمان از صبر (و استقامت) و نماز (در برابر حوادث سخت زندگی کمک بگیرید زیرا خداوند با صابران است .

در قرآن مجید در حدود هفتاد مورد از صبر سخن به میان آمده که بیش از ده مورد از آن به شخص پیامبر (ص) اختصاص دارد ۸۱ .

عوامل علمی :

تحصیل دانش و علوم دینی - عمل به علم - تعلیم و تربیت دانش - هدایت و احترام به علما و در کل علم و آگاهی در قرآن بسیار سفارش شده است زیرا تنها بندگان عالم و آگاه از عظمت خدا ، از او می ترسند و این خوف سرچشمه انجام وظایف و رسیدن به کمال می گردد که در سوره فاطر آیه ۲۸ و ۲۹ نیز آمده است

وَ لَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يُأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يُنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ :

و باید از شما مسلمانان برخی (که دانا و با تقواترند) خلق را به خیر و صلاح دعوت کنند و مردم را به نیکوکاری امر کرده و از به کاری نهی کنند و اینان به حقیقت که واسطه هدایت خلق هستند ، در دو عالم در کمال پیروز بختی و رستگاری خواهند بود . عوامل اقتصادی : همانطور که کج روی های اقتصادی و بی عدالتی و انواع گناهان و ظلم باعث گرفتاریها و فقر و مشکلات اقتصادی می شود و رعایت دستورات الهی و حقوق دیگران عامل اصلی توسعه رزق و روزی و جاری شدن سرچشمه های خیر و برکت برای انسان است . در قرآن به کسب حلال ، کفاف ، انفال مال ، صبر بر فقر جهت رسیدن به سعادت بعنوان عوامل اقتصادی اشاره شده است .

سوره آل عمران آیه ۱۳۰ =

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافاً مُضَاعَفَةً وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ :

ای کسانی که به دین اسلام گرویده اید ربا نخورید که دائم ، سود بر سرمایه بیفزائید تا چند برابر شود و از خدا بترسید که این عمل زشت کنید ، باشد که رستگاری یابید .

انفال مال در سوره تقابن آیه ۱۶ آمده است که خداوند می فرماید :

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَ أَسْمِعُوا وَ اطِيعُوا وَ اتَّقُوا خَيْراً لَّأَنْفُسِكُمْ وَ مَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ .

پس تا بتوانید خدا ترس و پرهیزگار باشید و سخن حق بشنوید و اطاعت کنید و از مال خود برای (ذخیره آخرت) خویش بفقیران انفال کنید و کسانی که از خوی لثامت و بخل نفس خود محفوظ بمانند آنها رستگاران عالمند .

عوامل نظامی : در سوره توبه آیه ۳۸ تا ۴۰ و همچنین سایر سوره های قرآن از جهاد بعنوان یکی از عوامل سعادت چه در بعد اجتماعی و چه فردی اشاره شده است .

۱-راز خوشبختی . دکتر محمد بیستونی ، ص ۲۶

۲- تفسیر جوان به دکتر محمد بیتونی ، جلد ۲ ، ص ۲۸۷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ .

ای اهل ایمان از خدا بترسید و (به وسیله ایمان و پیروی اولیای حق) به خدا توسل جوئید و در راه او جهاد کنید باشد که رستگار شوید .
یا سوره توبه آیه ۸۸ :

لَكِنَّ الرَّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ:

اما رسول و مؤمنان اصحابش که به مال و جان در راه خدا جهاد کردند همه خیرات و خوبیها مخصوص آنها است وهم آنان سعادتمند عالمند .

الگو سعادت از دیدگاه قرآن

مفهوم سعادت زمانی می تواند دارای ارج و قیمت باشد که مصادیق و نمونه های عینی آن در طول قرون و اعصار به سادگی قابل مشاهده باشد .

انسانهای برجسته ای که با الهام از قرآن کریم و عمل به محتوای انسان ساز آن ، تجسم خوشبختی واقعی و انسان موفق بوده اند فراوان میباشند که یکی از شاخصترین آنها پیامبر نور و آزادی و رحمت

حضرت محمد (ص) می باشد که قرآن کریم ایشان را اسوه و الگوی همه کسانی که می خواهند همای سعادت و خوشبختی را در دنیا و آخرت بر آغوش گیرند مطرح می فرماید آنجا که می گوید :

وَأَكْمَرُ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ -

راه و روش زندگی رسول اکرم برای شما سرمشق و الگو است .^۹

پیامبر اسلام کاملترین انسان و در واقع « اشراف المخلوقات » یعنی کاملترین و شریف ترین همه مخلوقات خداوند می دانند . خداوند همه فضایل و کمالاتی را که مقام بشری قابلیت وصول بدان را دارد به پیامبر اکرم (ص) ارزانی داشته است . بنا به تعبیر قرآن مجید او مقام پیامبری را خود کسب نکرده بود بلکه خداوند او را به این مقام برگزیده است . علاوه بر این همه فضایل در وجود او فعلیت یافته . چنانچه در قرآن در مورد اخلاق رسول اکرم (ص) بررسی کنیم ، آیاتی چون وَأَنْتَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ : پیامبر به یقین تو بر خلق بس عظیم و استوار هستی از آیات دیگر می توان به ایه ۱۵۷ سوره اعراف و آیه ۹ سره حشر اشاره کرد که در این آیات قرآن حضرت محمد (ص) و علی (ع) و اصحابشان را نمونه افراد خوشبخت معرفی می نماید .

لَكِنَّ الرَّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

اما رسول و مؤمنان اصحابش که به مال و جان در راه خدا جهاد کردند . همه خیرات و خوبیها مخصوص آنهاست وهم آنان سعادتمند عالمند^{۱۰} و همچنین قرآن اخلاق عمده انبیاء تقریباً ۲۵ نفر از پیامبران را با ذکر نام و خصوصیاتشان نقل فرموده است که از آنجمله می توان به سوره یوسف « یونس » قصص ، اعراف آیه ۶۹ و.. اشاره کرد که برای سعادت و رستگاری باید به آنها توجه نمود .

نتیجه گیری

سعادت گم گشته همه انسانهاست و هر کس آن را در چیزی می جوید و در جایی می طلبد ، بطور خلاصه عبارت است از فراهم بودن اسباب تکامل برای یک فرد و یک جامعه و نقطه مقابل آن شقاوت و بدبختی است که همه از آن متنفرند . «از دیدگاه اسلام کمال نهایی انسان تعلق به دنیا و طبیعت نداشته و متعلق به جهان

۹-سوره احزاب آیه ۲۱

۱۰-سوره توبه آیه ۸۸

ابدی است زیرا دنیا با تمام وسعت و گستردگی خود ظرفیت ظهور کمال نهایی انسان را ندارد و کمال نهایی انسان مربوط به روح است و باید امری فنا ناپذیر و جاودانه باشد. و رسیدن به سعادت در انسان در نتیجه عمل و یک سری تصمیمات آگاهانه و اختیاری اوست در این بین هیچ جنبه جبری ناآگاهانه وجود ندارد ۱۱ باید توجه داشت که پایه اصلی سعادت و شقاوت اراده و خواست خود انسان است.

«انسان که تمام بدن مادی است از این خاک آفریده شده عاشق خاک و شهوت و ثروت است. (طبق آیه ۹ سوره حشر) یعنی حرص به ماده دارد اما از نغمه الهی نیز برخوردار است و هر کسی بتواند با حرص نفس مبارزه کند به فلاح می رسد ۱۲» و این فلاح و رستگاری تنها با رعایت اخلاق و ایمان و صبر و پیروی از الگوهای سعادت معرفی شده در قرآن بدست می آید.

با دقت در قرآن متوجه می شویم تمام آیات آن انسان را به سعادت هدایت می کند و آنهایی که مسایل اخلاقی و ایمان مذهبی و توحید را از مسایل مادی جدا می کنند نه مسایل معنوی را درست شناخته اند و نه مسایل مادی را در اصل قرآن بدنبال یک نوع جامعه سازی قرآنی است. سخن آخر اینکه خداوند با قرآن این کتاب بزرگ آسمانی که سرچشمه انقلابی بزرگ در تاریخ بشر گردیده، برنامه کامل زندگی سعادت بخشی انسانها را ارائه نموده و سعادت و شقاوت انسان را در فعالیتهای مثبت و منفی و نقاط قوت و ضعف اخلاقی و برنامه های عملی و طرز تفکر و عقیده هرکس می داند.

منابع

- قرآن کریم (ترجمه استاد الهی قمشه ای)، مؤسسه چاپ و انتشارات عبدالرحیم علمی ۱۳۶۴
- قرآن کریم (ترجمه استاد الهی قمشه ای)، ناشر انتشارات گلی و گنجه ۱۳۷۰
- اسلام آیین برگزیده، علیرضا مسجد جامعی، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۸۳
- اخلاق اسلامی، محمد علی سادات، انتشارات سمت ۱۳۸۲
- تفسیر جوان جلد ۲، دکتر محمد بیستونی، انتشارات بیان جوان ۱۳۸۱
- سیمای خوشبختی، حمید رسائی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی ۱۳۷۷
- جوان مسلمان و دنیای متجدد، سید حسن نصر مترجم مرتضی اسعدی. انتشارات طرح نو: ۱۳۷۵
- حدیث تربیت (مجموعه چهار جلدی)، انتشارات پیام آزادی ۱۳۷۰
- دایره المعارف تشیع (جلد نهم)، نشر شهید سعید محبی ۱۳۸۱
- راز خوشبختی، دکتر محمد بیستونی، مؤسسه انتشارات بیان جوان ۱۳۸۱
- فرهنگ و معارف اسلامی (ف - ی)، دکتر سید جعفر سجادی، انتشارات کوهش ۱۳۷۹
- گفتارهای تربیتی، دکتر محمد جواد باهنر، دفتر نشر فرهنگ اسلامی ۱۳۷۶

۱۱ - اخلاق اسلامی، محمد علی سادات، ص ۳۰

۱۲ - گفتارهای تربیتی، دکتر محمد جواد باهنر، ص ۴۳